

R. Gerlach

Hoe dieren spelen

Met 32 foto's

Uitgeverij Ploegsma Amsterdam mcmlxiv

Vertaald door H.A.Jongeboer

De oorspronkelijke uitgave 'Wie die Tiere spielen'
verscheen bij Albert Müller Verlag AG, Rüschlikon-Zürich
Copyright Nederlandse vertaling Uitgeverij Ploegsma 1964

niet altijd verdraagzaam. De oude hengst laat de jongen wel meelopen, maar hij speelt niet met ze. Bij het spelen steigeren ze en proberen ze op te springen, of de nek van de tegenstander omlaag te drukken.

Wat is er uit het paard onder de hoede van de mens geworden! Men moet gezien hebben hoe toernooiruiters een eenheid met hun paard vormen, hoe de menselijke wil iedere wending van het dier bepaalt, hoe in de Spaanse Rijschool de hengsten tot dansers worden, die langzaam op de maat van de muziek hun gracieuze figuren beschrijven. De stoeterij Lipizza werd in het jaar 1580 door aartshertog Karel in Istrië gesticht. Tweederden van de Lipizanerhengsten zijn schimmels. Van hun vierde jaar af worden ze afgericht, maar pas twee jaar later kunnen ze de hogeschool rijden. Het zwaartepunt van de paarden wordt door de ruiters langzamerhand van vóór naar de heupen verplaatst. Ze leren de piaffe; de draf op de plaats; de levade op de achterbenen, balancerend op de achterhand; de courbette, waarbij ze hurkend vooruitspringen, ze komen in de croupade van de grond en springen in de capriool met voor- en achterbenen tegelijk. De meest verbazingwekkende demonstratie in het circus is het grote carrousel. De paarden lopen daarbij in verschillende groepen in kringen met elkaar en tegen elkaar in. In de grote tijd van het circus werden soms zeventig paarden tegelijk de piste ingebracht.

Veulens staan al op de dag waarop ze geboren worden op hun lange benen, spitsen hun wollige oren en maken al kort daarna de dartelste sprongen. In de wei loopt een merrie aan het hoofd, en de veulens en andere merries galopperen achter haar aan. Deze eerste maanden van het leven zijn voor de paarden het gelukkigst. Wel zijn er kleine vechtpartijtjes, maar ze moeten zich uitleven. De veulens van werkpaarden draven naast hun moeders naar het werk. Wanneer de tijd komt dat ze bij de jaarlingen in de wei komen, draven ze met deze rond.

Herman Ebhardt geeft ons een beschrijving van het spel van IJslandse paarden op een Noordduits landgoed. Eén paard speelde voor aanvaller en de andere liepen eerst voor hem weg, draaiden zich toen echter plotseling om en gingen tot de aanval over. Een

waakhond, die eerst toegekeken had, nam daarop de rol van aanvaller over; de IJslandse paardjes joegen later in galop achter hem aan, tot hij zich plotseling omdraaide en nu weer achter hen aanzat. Paarden en hond hadden plezier in dit spel en als ze na het spelen afgemat waren, likten ze elkaar wederzijds de snuit af. De IJslandse paardjes kwamen ook bij de hond op bezoek als hij aan de ketting lag; hij legde dan stukken hout voor hen op de grond. Ze pakten die op, maar na enkele weken brachten ze zelf stukken hout mee. De veulens van deze IJslandse paarden waren voor de leidende hengst niet bang en hij vond het best als ze hem in zijn dij, flank of hals beten. Toen de veulens drie weken oud waren stormden ze in galop op de hengst af; hij rende met ze mee en nu begon een echt achtervolgingsspel, waarbij nu eens de hengst, dan weer de veulens vluchtten. De IJslandse hengst heeft een veel zachter karakter dan de Przewalsky-hengst. In het IJslandse landschap behoeft de hengst de terugtocht van zijn kudde tegen niemand te beschermen en hij behoeft zijn harem ook niet jaloers te bewaken.

Paarden willen wel eens de pet of het jasje van een boerenarbeider, die deze even heeft neergelegd, pakken en ermee weglopen. Ze laten zich hun buit ook niet zo gemakkelijk ontnemen, en als men achter ze aanloopt weten ze wendingen genoeg te verzinnen om de eigenaar te ontlopen. Het spelletje boeit hen echter alleen zo lang als ze kunnen weglopen. Als de bestolene de achtervolging opgeeft laten ze hun buit gauw genoeg weer in het gras vallen.

De mening over de vraag of paarden verstandig of dom zijn hangt af van wat men van ze verwacht. Heinz Detlef Giebel onderzocht in de dierentuin van Münster het visuele leervermogen van eenhoevigen. Een driejarige vosmerrie uit de in het wild gefokte paarden van de hertog van Croy maakte kisten open waarin brood lag. De kisten waren door hardboardplaten bedekt, die het dier opzij schoof. Op de platen kon men verschillende figuren wisselen: een kruis, een vierhoek, een cirkel of verschillende combinaties van punten. De merrie kon twintig merktekens onderscheiden en kon dit ook na drie maanden nog. Een paard heeft

een even goed geheugen als een olifant en herkent ook een lichtelijk veranderd, bijvoorbeeld van boven verkort kruis. Het is dus tot een zekere mate van abstrahering in staat.

Een vijftienjarige ezelhengst beheerste na drie en een halve maand nog maar zeven van de dertien geleerde taken, wat mischien alleen maar daaraan lag, dat hij al te oud was voor dit soort dressuur.

Een zeven jaar oude Böhm-zebrahengst, die uit de vrije wildbaan stamde, leerde tien taken uit te voeren en kon dat ook nog na een onderbreking van tien en een halve maand. Als hij de taak te moeilijk vond probeerde hij te slaan of te bijten. Toen de zebra nerveus werd en een slechte spijsvertering kreeg, moesten de experimenten met hem worden stopgezet. Mogelijk zou een jonger, in gevangenschap geboren dier betere resultaten hebben bereikt. In ieder geval bewees Giebel, dat eenhoevigen een flink aantal tekens kunnen onthouden: ze letten op de kleinste veranderingen en als ze iets verdacht vinden worden ze schuw.

Ezels leert men in een circus meestal alleen maar een ongewenste ruiter af te werpen, waar de toeschouwers dan vol leedvermaak om lachen. De clown die hem heeft gedresseerd maakt bij zijn dressuur eigenlijk gebruik van de koppigheid van zijn ezel. Ezelveulens zijn al koppig, maar met hun kleine hoefjes en het ruige haar op hun voorhoofd zijn ze zo lief, dat niemand echt boos op ze kan worden. Wie de verschillende rassen uit de landen om de Middellandse Zee kent, weet hoe geduldig ze op ruw terrein hun werk als trek- en rijdier verrichten. Wat een paard niet kan, namelijk langs smalle, steile paden zware lasten naar boven sjouwen, kan een muildier - de kruising tussen een merrie en een ezelhengst - wel presteren.

Zebra's in gevangenschap eten brood uit de hand en laten zich strelen. De meeste worden echter wild als ze een tuig om moeten krijgen. Toch bezat in de negentiger jaren het circus Barnum & Bailey een span van zes zebra's, die een feestwagen trokken. Ook als rijdier worden zebra's wel eens gebruikt, maar ze worden vlug moe. Praktisch nut hebben ze in Afrika nauwelijks. Weiden voor zebra's moeten ruim zijn, opdat ze gelegenheid hebben veel te

draven. Meer dan één hengst mag er niet bij zijn, omdat het anders tot gevechten komt. Ook de merries zijn jaloers, maar zij wennen wel aan elkaar. De veulens maken de dolste sprongen, ze keren echter altijd meteen weer terug naar hun moeder. Graag draven doen ook de zebroïden, de kruisingen tussen zebra's en paarden of ezels. Er bestaan verschillende kruisingen. De mooiste zijn die tussen een Arabische hengst en Grévy-zebramerries. In het circus verwekken ze algemeen bewondering door het bruinachtige, zwartgestreepte vel en hun temperamentvolle, lichte loop. De meeste zijn echter onevenwichtig en schrikachtig van karakter en zijn moeilijk in de hand te houden. Dan blijkt toch weer dat ze van in het wild levende dieren afstammen.

Loopselletjes kan men niet alleen bij zoogdieren, maar ook bij vogels waarnemen, vooral bij vogels die niet kunnen vliegen en dus op de snelheid van hun poten zijn aangewezen. De Afrikaanse struisvogels beginnen hun balts door in grote cirkels rond te rennen. Zelfs een haan die zich alleen in zijn perk bevindt rent rond alsof hij een andere struisvogel achtervolgt, alvorens hij gaat zitten, zijn veren uitzet en zijn hals wiegend heen en weer beweegt. Ook jonge struisvogels gaan soms plotseling met de troep aan het rennen.

In de dierentuin van Hannover zag ik eens dat een Watoetsi-stier zijn voerbak met zijn horens voor zich uit duwde en in de lucht gooide. Het spelen met voorwerpen is voor hoefdieren een vervanging van de gevechten met rivalen. De stier hield zich urenlang met zijn voerbak bezig. Anders meten runderen hun krachten door te proberen elkaar met de horens weg te drukken. Kalveren stoten met hun kop tegen de horens van het moederdier. Deze Watoetsi-stier was alleen in de wei. Als hij niets omhoog te gooien had scheen hij zich te vervelen.

De bizonstier in Hannover bewerkte met zijn horens de in de grond geplaatste palen en hij scheen tevreden als hij ze met een stevige stoot in schuine stand had weten te brengen. Met de koeien vocht hij niet; ergens moest hij echter zijn overvloedige kracht kwijt.

Het ontbreken van een partner is voor dieren in de dierentuinen vaak aanleiding een gelegenheid tot spelen te zoeken. Ernst In-

helder beschreef het spel van de in Bazel aanwezige Indische pantserneushoorns. Het mannetje duwde vaak met horen en snuit zijn voerkist voor zich uit, tilde hem op en wierp hem een eind ver weg. Men gaf het dier een massieve gummibal van vijftig kilogram. De neushoorn liet het ding over de grond rollen, sprong er plotseling vandaan en er meteen weer op af. Luid snuivend en heftig zwaaiend met zijn staart rolde hij de bal langs het hek of duwde hem er tegenaan; hij wist de bal op zijn voorhoofd te krijgen en gooide hem de lucht in. Het dier gooide telkens de kop omhoog en draaide en draafde om de bal heen. Het krabde op de grond met zijn ene poot, naderde de bal, om dan weer zijwaarts of achteruit terug te springen. De bul was nog niet geslachtsrijp. Daarom stocide hij met het speelgoed als met een partner. Het wijfje schonk daarentegen meestal geen aandacht aan de bal. Als hij op haar toe rolde raakte ze hem soms even aan met de lippen, legde de onderkaak erop of rolde hem met snuit of horen opzij.

Soms schat men het leervermogen van herbivoren lager dan van de dieren, die hun buit moeten slaan. Het grazen of het plukken van bladeren van een struik vraagt minder verstand dan de verrassende sprong op een altijd op vlucht bedachte prooi. Maar dreigende gevaren eisen de aandacht altijd voortdurend op en er zijn dan ook heel wat snelle en behendige planteneters. Wel kunnen ze al gauw na hun geboorte vluchten, maar veel gevaren in hun omgeving moeten ze toch eerst leren kennen. Zouden ze star in hun instinkten vastzitten, dan zouden ze een prooi worden van de roofdieren. Als jonge knaagdieren, zoals bijvoorbeeld de Zuid-amerikaanse agoeti's met elkaar stoeien en van het moederdier hun voedsel aannemen, over haar heen springen en elkaar in de oren bijten, dan is hun spel een leerschool, waarin ze zich voorbereiden op de eisen, die het leven later aan hen zal stellen.

Klipdassen - dat zijn kleine Afrikaanse hoefdieren van oeroude afstamming - springen tussen de spleten en rotsblokken van het gebergte rond, van laag naar hoog en omgekeerd. Overmoedig buitelen ze over de ruggen van de oudere dieren, maar deze tolereren al die onvoorziene duwen wel.

Nauw verwant met de klipdassen zijn de Westafrikaanse boomklipdassen. B. C. Mitchell beschrijft hoe zijn tamme boomklipdas zijn eerste klimpogingen deed langs de gladde poten van een ijzeren ledikant. Het diertje drukte zich daarbij met zijn rug in de hoek van de muur en zette zijn pootjes tegen de ijzeren poot. Op deze manier weten ook klipdassen in nauwe rotsspleten naar boven te komen. De klipdas slaagde er echter in - hij had in het oerwoud immers geleefd tussen boomwortels en slingerplanten - langs de gladde poten van een mahoniehouten stoel omhoog te klimmen en op de gepolijste stangen van een handdoekenrekje te balanceren. Langs een raamkozijn kwam hij ook omhoog; hij klemde zich aan ieder uitsteeksel vast en wist zich dan met kleine sprongetjes naar boven te werken. In het begin was het moeilijker voor hem, weer naar beneden te komen. Als hij niet verder kon schreeuwde hij om zijn baas, die hem er dan aftilde. Na de vijfde poging beheerste hij echter ook deze kunst. Deze vindingrijkheid in een nieuwe omgeving bewijst wat een voortreffelijk aanpassingsvermogen dit dier heeft. Mitchell vertelt nog, hoe het dier een grote, tamme palmroller tegen het lijf liep, die overal zijn tanden op probeerde. De das zette zijn nekharen op, liet zijn witte rugvlek zien en sprong schreeuwend op de onverwachte tegenstander af, sprong weer terug en bleef toen woedend staan. Het zag er naar uit dat hij er nog een keer op af zou springen. Deze dreiging was voor zijn tegenstander aanleiding zijn toevlucht bij zijn baas te zoeken. Hieruit volgt dat boomklipdassen ook in vrijheid de aanval van sterkere vijanden weten te voorkomen en op deze manier mogelijk hun leven redden. Bij ieder geval gedragen ze zich weer anders. En het is door het spel dat ze zich deze reacties eigen maken.